

### Література:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
3. Права людини в діяльності поліції: практ. посіб. / Фонд ім. Фрідріха Еберта. *Національна академія внутрішніх справ*. Серпень, 2016. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-18>

## HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF MODERN INTERPRETATION OF THE THEORY OF NATURAL LAW

### ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА

**Panforova M. A.**

*PhD in History, Associate Professor,  
Associate Professor at the  
Constitutional and Administrative  
Law Department  
National Transport University  
Kyiv, Ukraine*

**Панфьорова М. А.**

*кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри конституційного  
та адміністративного права  
Національний транспортний  
університет  
м. Київ, Україна*

Проблема забезпечення прав і свобод людини постійно перебуває в центрі уваги юридичної науки і практики. Однією з її складових є тлумачення прав людини в контексті сучасної інтерпретації теорії природного права, як однієї з форм праворозуміння. Правова наука перебуває в інтенсивному пошуку комплексної, логічної концепції праворозуміння, яка б мала інтегруючу дію і давала розуміння справжньої сутності права, оскільки праворозуміння і є формою знання сутності та ролі права в регулюванні суспільних відносин.

Протягом сотень тисяч років мислителі різних народів – філософи, соціологи, правознавці – намагалися знайти співвідношення людини і держави, природного і позитивного права, права і закону. Ці проблеми були предметом дискусій починаючи з мислителів Давньої Греції та Давнього Риму. Наразі вони знаходяться в центрі обговорення громадськості та наукового співтовариства, залишаються одними з центральних в юриспруденції і активно обговорюються науковцями

[1, с. 154]. Це пов'язано з розвитком суспільства, правами людини третього і четвертого поколінь, з необхідністю підтримувати мир і взаємодію між державами, різними за конституційними традиціями, системою цінностей, політичними режимами.

Основною тенденцією у сучасному праворозумінні є його людиноцентризм. Саме він обумовлює нові інтерпретації прав людини в межах основних форм праворозуміння. Крім того, увагу до тлумачення прав людини можна вважати традиційною для української філософії права через національно-визвольну боротьбу протягом століть. Розвиток природно-правової форми праворозуміння можна спостерігати на всіх етапах її розвитку. Починаючи з XVI ст., на національному ґрунті і під впливом ідеології західноєвропейського Відродження, вона знайшла обґрунтування в роботах українських мислителів: Ст. Оріховського-Роксолана, Ф. Прокоповича, Я. Козельського та інших, продовжила розвиток на початку XX ст. в поглядах Й. Михайловського, Б. Кістяківського, С. Дністрянського, в конституційних документах та їх проектах. Тож, важливим є виявлення й розробка оптимального для сучасної України варіанта праворозуміння, який, будучи зорієнтованим на глобалізаційні, «стандартизаційні» тенденції, все ж не призводив би до втрати національно-культурних особливостей і традицій.

Слід зауважити, що на сьогодні немає єдиного визначення того, що є по суті праворозумінням. Наприклад, М. Козюбра зазначає що тип праворозуміння зумовлений світоглядом певного історичного періоду, який відображає найбільш значущі, на той момент, особливості права і перебуває під впливом низки чинників: цивілізаційних, релігійних, моральних, національних, міжнародних тощо [2, с. 10 – 11].

У той же час, незважаючи на різноманітність визначень правового мислення, вироблених в юридичній науці, думка вчених про те, що це, перш за все, процес пізнання, пізнавальна діяльність, спрямована на вивчення, пояснення та розвиток поняття права, незмінним залишається визначення системи елементів, що складають його сутність. Праворозуміння має такі особливості:

1) пізнавальний характер, тобто праворозуміння є процесом пізнання і результатом усвідомлення сутності та змісту, функціонування та призначення права в житті людини, суспільства і держави;

2) загальноправовий характер, тобто змістом праворозуміння є знання про сутність і зміст права, його функціонування та призначення в житті людини, суспільства і держави;

3) теоретичний характер, тобто праворозуміння спрямоване не на отримання фактів, а на виявлення внутрішніх зв'язків, загальних і специфічних закономірностей розвитку правової дійсності;

4) інтегративний характер, тобто праворозуміння є одночасно процесом і результатом знання сутності права, характеристикою й оцінкою ставлення до образу права в суспільній правосвідомості [3, с. 26].

Багаторічна дискусія про праворозуміння визначила деякі основні підходи до його поняття, зокрема серед них: теорія природного права та правовий позитивізм. Ці підходи здебільшого розглядають через протиставлення, як конкуруючі, хоча при більш детальному підході, їх протиріччя можна розглядати як відносні [4]. Питання про цінність прав людини в контексті цих видів праворозуміння залишається актуальним і основоположним для юридичної науки.

Серед вітчизняних вчених-юристів є також прихильники дуалістичного типу праворозуміння: М. Козюбра, Ю. Оборотов, П. Рабінович та інші. Цей підхід передбачає відсутність протиставлення природного і позитивного права. «Насправді це один феномен – право, має два аспекти: «природний» і «позитивний». ...Ігнорування «природного» аспекту права веде до правового волюнтаризму, а ігнорування «позитивного» – до правового безладдя (анархії). Найдосконалішим є те право, у якому «природний» аспект втілюється в «позитивному» [5, с. 24]. Через призму форм праворозуміння науковці звертають увагу і на походження прав людини, чи є права людини природними і чи потребують вони офіційного визнання та закріплення, якими є їх гарантії тощо.

Дана проблематика привертала увагу багатьох дослідників. Дослідження окремих питань генезису та еволюції праворозуміння, ролі прав людини відповідно до різних типів праворозуміння, зокрема і природно-правового, можна знайти у роботах М. Козюбри, М. Кривицького, С. Invernizzi, М. Кравчука, Z. Orbic, Д. Попова та інших вчених-юристів, які зробили важливий внесок для комплексного розуміння досліджуваного питання.

Відродження інтересу до прав людини спостерігається після Другої світової війни. Вони починають розглядатися як джерела норм міжнародного права. Крім того, негативний приклад тоталітарних держав відштовхнув філософів права від юридичного позитивізму, з його абсолютизацією ролі держави, до природного права. Підхід до прав людини став питанням протистояння тоталітарного та демократичного політичних режимів.

Так, сучасні документи з прав людини ґрунтуються на концепціях природного права. Найбільша досягнення у боротьбі за права людини є Загальна декларація прав людини прийнята у 1948 році Організацією Об'єднаних Націй – перший документ із переліком 30 прав, на які має право кожна людина. Це перший міжнародно визнаний документ, у якому права людини розглядаються як універсальні. Вони універсальні, бо нікому не належать цивілізація, нація, ні філософська, ні релігійна

системи. Права людини згідно Загальної декларації глибоко вкорінені в природі кожного члена людської родини [6, с. 282].

На сучасному етапі цінності природного права універсальні і мають абсолютний характер, і це, мабуть, їх найважливіша особливість. Їх універсальність полягає в тому, що вони поширюються на всіх, незалежно від будь-яких ознак соціального, національного, професійного тощо плану. Вимоги та цінності природного права забезпечують суб'єктові права вищу правоту, якщо він діятиме відповідно до них, і, навпаки, заперечення цих вимог, правил, цінностей у природно-правовій свідомості асоціюється зі злом і руйнацією [7, с. 49].

Природне право – ідеальне право, до якого прагне законодавець, приймаючи правові норми. Норми природного права втілюються в позитивному праві, внаслідок чого вони є закріпленими та санкціонованими. Природне право є певним обмеженням законодавця і правовою гарантією захисту від його свавілля. Природно-правова доктрина заснована на визнанні всіх людей рівними від природи і наділеними (від природи) пристрастями і прагненнями, розумом і свободою волі. Закони природи визначають вимоги природного права, яким має відповідати позитивне (встановлене, тобто чинне) право [8, с. 90–91].

Основними принципами ідеології природного права були і залишаються індивідуалізація і рівність усіх перед законом [5, с. 22]. Різні природно-правові концепції підкреслюють необхідність закріплення природного права в позитивних нормах. Проте «таке закріплення не применшує ролі природного права в соціальному регулюванні суспільних відносин, адже саме у природному праві формуються вимоги життя, які проходять через так званий «фільтр», де набувають особливого природно-правового статусу для того, щоб вже у державно-правовому житті набути категорично імперативного характеру і втілитись як основоположні засади в систему позитивного права» [9, с. 172]. Більше того, природне право розглядається як таке, що передбачає обов'язок держави закріпити і забезпечити права і свободи людини в законодавстві [8, с. 91].

Особливістю сучасного підходу до прав людини в природно-правовому праворозумінні є їх розгляд не тільки як індивідуальних можливостей, а і з точки зору їх взаємної врівноваженості та узгодженості для солідарного, спільного існування і розвитку суспільства, для максимальної рівності всіх. Відбувається поєднання природних прав людини і її природних обов'язків, які є взаємоутворюючими. Міра узгодження волі та свідомості людини з законами природного права розглядається науковцями як правова культура, яка є засобом протидії зловживанням правами людей [8, с. 86, 88].

Отже, на сучасному етапі природно-правова форма праворозуміння продовжує розвиватися разом із суспільством, через необхідність підтримувати мир і взаємодію між людьми, соціумами, націями,

державами. Проблема прав людини залишається центральною для праворозуміння. Людина як основна цінність, демократичний вектор розвитку передових країн, розбудова громадянського суспільства в поєднанні з правовою державою, стимулюють подальше вивчення природи, сутності, різновидів, гарантій прав і свобод людини. Сучасна інтерпретація прав людини через призму природно-правового світогляду пов'язує їх походження не просто з природою і людиною, але й з суспільством, підкреслює зв'язок між правами і обов'язками, взаємну відповідальність за їх дотримання, обґрунтовує необхідність закріплення прав людини в законодавстві без можливості скасовувати або обмежувати їх реалізацію. Права людини розглядаються як визначений рівень правової культури, орієнтир для розвитку як людини, так і її соціальних утворень, включно з державою.

### Література:

1. Дурнов Е. Поняття та види функцій праворозуміння. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 9. С. 154–159.
2. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, види та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10–21.
3. Кривицький Ю. Праворозуміння як світоглядно-методологічний фундамент правової реформи. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 25–30.
4. Invernizzi C. Reconciling legal positivism and human rights: Hans Kelsen's argument from relativism. *Journal of Human Rights*. 2017. 17. 215–228.
5. Кравчук М.В. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 19–25.
6. Orbic Z. Human rights in the light of the concepts of natural law. *Scientific Papers of Silesian University of Technology*. 2019. 140. P. 275–284.
7. Тітомир-Зотова О. С. Природно-правове розуміння права як ідейна основа правового виховання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Т.1. Вип. 31. С. 47–50.
8. Попов Д.І. Філософсько-правові засади застосування природного права при здійсненні судового угляду. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2014. 231 с.
9. Сторожук Д.А. Онтологія правового прогресу через призму типології праворозуміння. *Університетські наукові записки*. 2018. № 66. С. 167–179.